BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meġāzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 → Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), I, 158, 355,357; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳātü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, II, 55-56; III, 454-455; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkā v.dğr.), Kahire 1375/1955, III, 169-171; İbn Hazm, *Cevâmiʿu's-sîre*, Beyrut 1403/1983, s. 141-142; İbn Aldülber, *el-İstîʿâb* (*el-İṣâbe* içinde), Kahire 1328, II, 313-314; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ġābe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 284; İbn Hacer, *el-İṣâbe* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1390-92/1970-72, IV, 136.


NEVZAT ÂŞIK

ABDULLAH et-TERCÜMÂN
(عبدالله الترجمان)

(bk. TERCÜMÂN, Abdullah b. Abdullah).

ABDULLAH b. UBEYD
(عبدالله بن عبيد)

Abdullāh b. Ubeyd el-Enîsî
(ö. 200/815-16)

Abbâsîler devrinde Bağdat'ta yaşamış olan bir müneccim.

Halife Hârûnürreşîd'in müneccimi olan Abdullah'ın hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Adının bazı kaynaklarda Abdullah b. Ubeydullah el-Enîsî veya el-Esenî şeklinde yazıldığı görülmektedir. Kendi ifadesinden ve halifenin maiyetinde bulunmasından, Bağdat'ta zamanının en seçkin müneccimi olduğu anlaşılmaktadır. Hârûnürreşîd'in, hayatın bütün hal ve safhalarında geçerli olan **zîc*** leri ihtiva edecek şekilde bir fal kitabı hazırlatmasını vezirinden istemesi üzerine, Bizans, İran, Hindistan ve başka memleketlerden pek çok müneccim Bağdat'a davet edilmiş ve astrolojiyle ilgili Yunanca ve Hintçe kitapları çok iyi tanıyan Abdullah b. Ubeyd'in başkanlığında bir heyet tarafından halifenin istediği kitap telif edilmiştir. *Kitâbü'l-Fâli'l-muʿteber vażʿu'l-ḥukemâʾ ve'l-ʿulemâʾ li-ecli'l-Ḫalîfe Hârûnirreşîd ve fîhi cemîʿu ḥavâʾici'n-nâs ve aġrâżuhüm ve maṭlûbühüm* adını taşıyan bu eser, on iki hayvanlı burç işaretlerine dayanarak on iki bölüm üzerine kurulmuş ve her bölüm yine on iki kısma ayrılıp yüz kırk dört soru ve cevaptan oluşmuştur. Yazma nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi (Ayasofya, nr. 2685) ve British Library'de (nr. 9607) bulunmaktadır.

Abdullah b. Ubeyd'in *Kitâbü'l-Fâli'l-muʿteber*... adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2685, vr. 17b)


بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين ولا عدوان إلا على الظالمين والصلاة والسلام على خير خلقه محمد وآله وصحبه الطاهرين أجمعين، يقول عبد الله عبيد الله الأنسي المنجم أن في أيام هارون الرشيد كانوا العلماء والفضلاء من أقطار الدنيا حاضرين ببغداد قال هارون الرشيد لوزرايه بان أريد كتابا إذا يكون خاصة أو تدبير الطلع فيها وتكون لي معلوما ذلك الكتاب بعمران أخبر حاجتي لغيري وقد سيروا بأطراف العالم من العلماء والفضلا بناحية الروم وممالك فارس والهند وجميع الأطراف واجتمعوا كلهم يوم سبق بغداد وإنا كنت من أيام كتب الروم والهند وكنت عالمًا

BİBLİYOGRAFYA :

H. Suter, *Mathematiker*, Leipzig 1900, s. 7; Sezgin, *GAS*, VII, 110-111; P. Kunitzsch, "Zum Liber Alfadhol eine Nachlese", ZDMG, 118 (1968), s. 301-304.


NURİ YÜCE

ABDULLAH b. UBEYDULLAH b. EBÛ MÜLEYKE
(عبدالله بن عبيدالله بن أبي مليكة)

(bk. İBN EBÛ MÜLEYKE).

ABDULLAH b. UTBE
(عبدالله بن عتبة)

Ebû Ubeydillâh Abdullāh b. Utbe
b. Mes'ûd el-Hüzelî el-Medenî el-Kûfî
(ö. 74/693)

Fakih sahâbî.

Meşhur sahâbî Abdullah b. Mes'ûd'un yeğenidir. Hz. Peygamber'in vefatı sırasında henüz küçüktü. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Hz. Ömer'in halifeliği zamanında Medine'de çarşı ve pazarın kontrolüyle görevlendirildi. 66 (685) yılında Kûfe'de isyan çıkararak şehirde idareyi ele geçiren Muhtâr es-Sekafî tarafından Şureyh'in yerine kadı tayin edildi, fakat kısa bir süre sonra hastalığı sebebiyle görevden alındı. Mus'ab b. Zübeyr'in valiliği sırasında da iki yıl (686-687) Kûfe kadılığı yapan Abdullah b. Utbe 74 (veya 73) yılında orada vefat etti.

Bazı âlimlerin tâbiînden saydıkları Abdullah b. Utbe, Kûfe'nin önde gelen âlimlerindendi. Kendisinden birçok hadis ve fetva nakledilmiştir. Hadis rivayetinde **sika*** olduğu hususunda ittifak vardır. Resûlullah'tan doğrudan hadis rivayeti bulunmayan Abdullah b. Utbe, daha çok amcası İbn Mes'ûd, Hz. Ömer, Ammâr ve Ebû Hüreyre'den rivayette bulunmuş, kendisinden de Medine'nin meşhur yedi fakihinden (**fukahâ-i seb'a***) biri olan oğlu Ubeydullah, Âmir eş-Şa'bî, Humeyd b. Abdurrahman b. Avf, Ebû İshak es-Sebîî ve Muhammed b. Sîrîn hadis rivayet etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳātü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, V, 58-59; Taberî, *Târîḫ* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1960-70 → Beyrut, ts. (Dâru Süveydân), VI, 35, 118, 139; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ġābe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 305-306; İbn Hacer, *el-İṣâbe*, Kahire 1328, II, 340; a.mlf., *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, V, 311; Fahreddin Atar, *İslâm Adliye Teşkilatı*, Ankara 1979, s. 171.


VECDİ AKYÜZ

ABDULLAH b. ÜBEY b. SELÛL
(عبدالله بن أبي بن سلول)

Ebü'l-Hubâb Abdullāh b. Übeyy
b. Mâlik b. el-Hâris
(ö. 9/631)

Hz. Peygamber devrinde Medine'de yaşayan münafıkların reisi.

Babasının annesine nisbetle İbn Selûl diye de anılan Abdullah, Hazrec kabilesinin reisi olup Medine'nin idaresi kendisine verilmek üzere iken Hz. Peygamber'in oraya hicretiyle bundan vazgeçilmiştir. Bu sebeple, Bedir Savaşı'ndan hemen sonra müslüman olmuş görünmesine rağmen, Peygamber'e ve onun tebliğ ettiği dine karşı beslediği kin ve düşmanlık duygularından hiçbir zaman kurtulamamıştır.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur; tarih içindeki yerini ancak sebep olduğu hadiselerle tesbit etmek mümkün olmaktadır. Müslüman olmadan önce Hz. Peygamber'le karşılaştığı bir gün edebe aykırı bazı sözler söylediği ve yakışıksız davranışlarda bulunduğu hadis kaynaklarında yer almıştır (bk. Buhârî, "Merḍâ", 15, "Edeb", 115; Müslim, "Cihâd", 116; *Müsned*, V, 203). Hadiseye şahit olan Üsâme b. Zeyd'in anlattığına göre Hz. Peygamber, evinde hasta yatmakta olan Sa'd b. Ubâde'nin ziyaretine giderken aralarında Abdullah'ın da bulunduğu müslüman, müşrik ve yahudilerden oluşan bir toplulukla karşılaşmış, onlara yaklaştığı sırada Abdullah kaftanıyla burnunu kapatarak, "Toz

kaldırmayın" demiştir. Bununla beraber Hz. Peygamber bineğinden inerek onlara selâm vermiş, Kur'an okumuş ve müslüman olmayanları İslâm'a davet etmiştir. Bundan rahatsız olan Abdullah, Peygamber'e, söylediklerinin doğru ve güzel olduğunu, ancak kendilerini rahatsız etmemesini, tebligatını sadece kendisini ziyarete gelenlere yapmasını söylemiştir. Onun bu davranışına sert tepkiler gösterilmek üzere iken Hz. Peygamber bunları önlemiş, sonra da Sa'd b. Ubâde'nin evine giderek olanları anlatmıştır. Kaynakların kaydettiğine göre Sa'd Hz. Peygamber'e, Yesrib halkının Abdullah'a taç giydirmek üzere iken kendisinin Medine'ye hicret etmesiyle bunun gerçekleşemediğini hatırlatarak bu tür davranışlarının bundan kaynaklandığını söylemiş ve onu mâzur görmesini rica etmiştir. Abdullah b. Übeyy'in Hz. Peygamber'e karşı beslediği düşmanlık hislerinin Mekkeli müşrikler tarafından tahrik edildiğini de söylemek gerekir. Ebû Dâvûd'un naklettiği bir habere göre ("Ḫarâc", 22), hicretten birkaç gün sonra Kureyş ileri gelenleri Abdullah'a bir mektup göndererek himayelerine aldıkları Peygamber'i öldürmelerini veya Medine'den çıkarmalarını istemişler, aksi takdirde bütün güçleriyle üzerlerine yürüyeceklerini bildirmişlerdir. Abdullah b. Übeyy'in konuyu taraftarlarıyla müzakere etmekte olduğu haberi Hz. Peygamber'e ulaşmış, o da Abdullah'ı ziyaret ederek Kureyş'in isteklerine uydukları takdirde kendilerinin zararlı çıkacaklarını ona hatırlatmıştır. O sırada Medine'nin büyük çoğunluğu müslüman olduğu için Abdullah Peygamber'e karşı harekete geçmeğe cesaret edememiştir.

Abdullah b. Übeyy'in müslüman oluş sebebini, Bedir Savaşı'nın müslümanlar lehine sonuçlanmasında aramak lâzımdır. Bedir Savaşı'nda müşriklerin galip geleceğine inanan Abdullah'ın taç giyme ümidi yeniden kuvvetlenmiş, fakat müslümanların zafer kazanması, onu hayal kırıklığına uğrattığı gibi Medine'de müşrik olarak yaşama imkânını da ortadan kaldırmıştır. Bu sebeple istemeyerek de olsa müslüman görünmeyi tercih etmek zorunda kalmıştır.

Abdullah b. Übeyy'in iş birliği yaptığı gruplardan biri Medine'deki yahudilerdi. Hazrec kabilesi eskiden beri Nadîr yahudilerinin müttefiki olduğu için Abdullah, onların İslâm aleyhtârı faaliyetlerine kolayca katılabiliyordu. Müslümanların Bedir zaferini hazmedemeyen ve bunda kendi kötü âkıbetlerinin işaretini gören Kaynukā' yahudileri bazı taşkınlıklarda bulunmuşlardı. On beş gün süren kuşatma sonucunda yahudiler, Hz. Peygamber'in hükmüne razı olarak teslim oldukları bir sırada Abdullah onların imdadına koşmuş ve Peygamber'e Hazrec kabilesinin yahudilerle antlaşma yapmış olduğunu ileri sürmüştür. Bu hadiseden sonra müslümanların, yahudilerle hıristiyanları dost edinmelerini yasaklayan âyet nâzil olmuştur (el-Mâide 5/51). Hemen arkasından gelen âyette de Abdullah b. Übey ve taraftarları kastedilerek, "Kalblerinde hastalık bulunanların, bize bir felâket gelmesinden korkuyoruz, diyerek onların arasında koşuştuklarını görürsün" buyrulmaktadır. Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber düşmanı Medine'de karşılamak düşüncesindeyken, bazı genç sahâbîlerin ısrarı üzerine, 700 kişilik bir kuvvetle Uhud'a doğru yola çıkmıştı. Abdullah da Medine'den dışarı çıkılmasına taraftar değilken Peygamber'in çıktığını görünce 300 kişilik bir kuvvetle ona katılmış, ancak yolda Medine'den ayrılmamak hususundaki görüşüne itibar edilmediğini ileri sürerek ve "Sizin savaşacağınızı bilmiyordum" diyerek savaşa katılmaktan vazgeçmiş, kendisine bağlı olan kuvvetle Medine'ye geri dönmüştür.

Hz. Peygamber'in Nadîr yahudilerinin Medine'yi terketmelerini istemesi üzerine, Abdullah b. Übey yahudilere haber göndererek yerlerinden ayrılmamalarını ve Peygamber'e karşı gelmelerini istemişti. Yahudiler de buna güvenerek kalelerine kapanmış ve mukavemete teşebbüs etmişlerse de vaad edilen yardım gelmeyince müslümanların şartlarını kabul etmek zorunda kalmışlardı. Kur'ân-ı Kerîm bu hadiseye işaret ederek münafıkların yalancılığını bir defa daha ortaya koymuştur (bk. el-Haşr 59/11).

Abdullah b. Übey, Müstalikoğulları Savaşı'ndan dönerken de eskiden beri sürdürdüğü bozguncu hareketlerine devam ederek muhacirler aleyhine çirkin sözler söylemiş, fakat öldürülmesine yol açacak muhtemel sert tepkileri bizzat Hz. Peygamber engellemiştir. Yine bu sırada Hz. Âişe hakkında uydurulan iftiranın (bk. ÂİŞE, İFK) baş tertipçisi ve yayıcısı da o olmuştur. Kur'an'da Abdullah kastedilerek, "İftiranın büyüğünü üstlenen adam için en büyük azap vardır" (en-Nûr 24/11) buyurulmuştur. Hz. Peygamber kendisini çok üzen bu hadiseden dolayı da Abdullah'ı cezalandırmamış ve ona karşı daima müsamahalı davranılmasını istemiştir.

Abdullah b. Übey hicretin dokuzuncu yılı şevval ayının sonlarına doğru (şubat ortaları 631) hastalandı; yirmi gün süren bu hastalıktan sonra da öldü. Oğlu Abdullah, babasını kefenlemek için Peygamber'den gömleğini istedi, cenaze namazını kıldırmasını da rica etti. Hz. Peygamber gömleğini verdi, fakat namazını kıldırmak için harekete geçtiği sırada Hz. Ömer'in ısrarlı itirazlarıyla karşılaştı. Ömer, Tevbe sûresinin sekseninci âyetine dayanarak münafıkların affı için dua edilemeyeceğini ileri sürüyordu. Nihayet aynı sûrenin nâzil olan seksen dördüncü âyeti, Ömer'i tasdik eder mahiyette, münafıklara dua etmeyi ve kabirlerini ziyareti kesinlikle yasakladı.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkā v.dğr.), Kahire 1375/1955, III, 51-53, 67-68, 302, 305, 309; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳātü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, II, 38, 48, 165; IV, 349-350; *Müsned*, V, 203; Buhârî, "Merḍâ", 15, "Edeb", 115; Müslim, "Cihâd", 116; Ebû Dâvûd, "Ḫarâc", 22; Taberî, *Târîḫ* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl) Kahire 1960-70 — Beyrut, ts. (Dâru Süveydân), II, 480, 502-504, 553-554, 586, 605-608, 614; III, 103, 120; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 — Beyrut 1399/1979, I, 676; II, 150, 173, 192-193, 197; Montgomery Watt, "Muhammad", *The Cambridge History of Islam*, Cambridge 1970, I/A, s. 43-44, 46-47; a.mlf., "ʿAbd Allāh b. Ubayy", *EI²* (İng.), I, 53; Martin Lings, *Muhammad, his life based on the earliest sources*, London 1983, s. 237-239; A. Schaade, "Abdullah", *İA*, I, 43-44.

TALÂT KOÇYİĞİT

ABDULLAH b. ÜMMÜ MEKTÛM

(عبدالله بن ام مكتوم)

(bk. İBN ÜMMÜ MEKTÛM).

ABDULLAH b. ÜNEYS el-CÜHENÎ

(عبدالله بن انيس الجهني)

Ebû Yahyâ Abdullāh b. Üneys el-Cühenî (ö. 54/674)

Hz. Peygamber'in tek başına seriyye olarak görevlendirdiği ve cennetle müjdelediği sahâbî.

Doğumu ve gençlik yılları hakkında bilgi yoktur. İslâm düşmanı zengin yahudi Ebû Râfi'in ortadan kaldırılmasıyla görevli dört (veya beş) kişilik grup için-